

Ірина ФІЛАТЕНКО,
orcid.org/0000-0002-0323-8722
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Київського медичного університету
(Київ, Україна) *irina_filatenko@ukr.net*

ОЗНАКА ЯК ПОНЯТТЄВИЙ ЕЛЕМЕНТ МОВЛЕННЄВОЇ ПОДІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ МАСМЕДІА УКРАЇНИ

У сучасних гуманітарних дослідженнях є різні підходи до розуміння поняття «подія». Усі вони зосереджені на аналізі особливостей цих категорій у власній системі координат: філософській, соціологічній, політологічній, літературознавчій, лінгвістичній тощо. Це демонструє універсальність цього явища як такого. Деякі автори вказують на специфічний характер події, яка представлена в тексті. Дослідники наголошують, що вона стає результатом конструювання, яке послідовно здійснюється адресантами засобів масової інформації. Подібні зауваження про подію, висвітлену в медійних текстах, свідчать про її особливу природу, відмінну від онтологічної. Така подія потребує окремого лінгвістичного аналізу. Уважаємо, що вербалізацією реальної події в дискурсі масмедіа є мовленнєва. Аналіз цього феномену передбачає не лише здійснення його класифікації, як-от фонова мовленнєва подія VS фокусна мовленнєва подія, проста мовленнєва подія VS складна мовленнєва подія та ін. Автор пропонує описати специфіку мовленнєвої події в когнітивному ракурсі. Увага зосереджується на **ролі** специфічної ознаки у внутрішній організації цього явища. Під час аналізу автор доходить висновку, що внутрішня будова мовленнєвої події в масмедійному політичному дискурсі України представлена не лише поняттєвими елементами події як такої: ролями агента, коагента, цілей тощо. Роль ознаки, що описує об'єкти пізнання, також є надзвичайно важливою. У політичному дискурсі ЗМІ України представлені ролі суттєвих та несуттєвих ознак мовленнєвої події. Несуттєвими ознаками події вважаємо ті, що можуть належати або не належати їй. Вони не становлять сутності події, проте її характеризують. Одна і та ж ознака політичних подій може бути визначена як суттєва для одних подій і як другорядна – для інших. Це залежить суто від інтенцій адресанта, що підтверджує суб'єктивність мовленнєвої події в дискурсі сучасних масмедіа.

Ключові слова: подія, мовленнєва подія, роль, ознака мовленнєвої події, політичний дискурс масмедіа України.

Iryna FILATENKO,
orcid.org/0000-0002-0323-8722
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Social and Humanitarian Disciplines
Kyiv National Medical University
(Kyiv, Ukraine) *irina_filatenko@ukr.net*

SPECIFIC FEATURE AS A CONCEPTUAL ELEMENT OF A SPEECH EVENT IN POLITICSL DISCOURSE OF MASS MEDIA OF UKRAINE

There are different approaches to comprehension of concept «event» in modern humanities research. All of them focus on analysis of features of these categories in own coordinate system: philosophical, sociological, political science, literary, linguistic and others. It displays versatility of this phenomenon. Some of the authors highlight a specific nature of event which represented in the text. Researchers emphasize that it is the result of construction, which is consistently carried out by the addressees of the modern media. Such remarks about the event represented in the media texts indicate its special nature. This nature differs from the ontological one. Such an event requires further linguistic analysis. The speech event is verbalization of real-life event in the discourse. Analysis of this concept is not only classification of speech event. For example, a background speech event VS a focal speech event, a simple speech event VS a complex speech event, and so on. The author proposes to describe the specifics of a speech event in a cognitive perspective. Attention focuses on the role of specific feature in internal organization of this phenomena.

During the analysis, the author concludes that the internal structure of the speech event in the political discourse of mass media is represented not only by the conceptual elements of the event: the roles of agent, coagent, goal and so on. The roles of relevant and irrelevant features of a speech event are presented also. We consider irrelevant features of an event to be those that may or may not belong to it. They do not represent the essence of the event, but characterize it. One and the same feature of political events can be defined as relevant for some of events. And it can be defined as irrelevant features for others events. It depends solely on the intentions of the addressee. This confirms the subjectivity of the speech event in the discourse of modern mass media.

Key words: event, speech event, role, specific feature of speech event, political discourse of mass media of Ukraine.

Постановка проблеми. Подія (далі також – П.) як феномен дійсності потрапляє у фокус уваги вчених, що працюють у межах різних гуманітарних парадигм і пропонують її аналіз у власній системі координат. Категорія «подія» у філософсько-історичному знанні має досить широкий діапазон інтерпретацій. Її глибоке теоретичне осмислення пов'язане з іменами А. Н. Уайтхеда, Ж. Дельоза, М. Хайдеггера, А. Бадью, Ф. Броделя (Філатенко, 2012). Авторські концепції події, з одного боку, значно вирізняються, хоча в низці випадків окремі положення стають підґрунтям для подальших досліджень, з іншого – сприяють виявленню універсальних характеристик феномену. Загалом, опис цієї категорії у філософській та історичній науках, у межах яких світ розглядається не як сукупність предметів, а як «те, що відбувається» (Вітгенштейн, 1994), стало поштовхом для її осмислення і в мовознавстві.

Аналіз досліджень. «Подієвий» аспект вивчення тієї чи іншої мовної / мовленнєвої одиниці залежить від напряму дослідницького пошуку, тому в лінгвістичних працях він реалізований по-різному. На сучасному етапі можна експлікувати кілька підходів до опису цього феномену. Лінгвофілософський напрям вивчення події представлено в працях Н. Д. Арутюнової (Арутюнова, 1999), З. Вендлера (Вендлер, 1986), лінгвопрагматичний – В. З. Дем'янка (Дем'янков, 1983), психолінгвістичний – А. А. Леонтєва (Леонтєв, 2003) та ін.

Слід зазначити, що на сучасному етапі у філософії (Савчук, 2001), соціології (Антонов, 2009), політології (Сморгунов, 2001), теорії журналістики (Рогозіна, 2003) виникла тенденція до осмислення цього феномену в умовах інформаційного суспільства. Незважаючи на різноплановість наукових доробок, у міркуваннях дослідників, що працюють у суміжних наукових парадигмах, виявляються значущі точки дотику. Так, у соціологічних і в політологічних дослідженнях, у працях із теорії журналістики зазначається, що події, представлені в дискурсивному просторі масмедіа, є результатом конструювання, яке послідовно здійснюється адресантами ЗМІ. Подібні думки про П., висвітлену в текстах масової інформації, свідчать про її особливу природу, відмінну від онтологічної, тому лінгвістичний аналіз саме такої одиниці є **актуальним**.

Уважаємо, що подія, віддзеркалена в масмедійній комунікації, є явищем іншого порядку. Отже, подія реального світу, відбита крізь призму дискурсу, зокрема засобів масової інформації, що знайшла вербальну репрезентацію в його кому-

нікативному просторі, постає в іншій іпостасі, набуває нових характеристик. Таку подію називаємо *мовленнєвою* (далі також – МП).

Метою статті є виявлення поняттєвої ролі ознаки у внутрішній організації МП масмедійного політичного дискурсу України.

Виклад основного матеріалу. Мовленнєва подія, будучи вербальною репрезентацією П., неминуче відображає її компоненти, об'єктивуючи їх у дискурсі ЗМІ, тому може бути розглянута як явище, що має внутрішню організацію. Так, виявлення структури МП у масмедійному політичному дискурсі має ґрунтуватися на експлікації «складників» події як такої. У спеціальній літературі зазначається, що опис П., її внутрішніх взаємозв'язків складається з розгляду тієї **ролі**, в якій виступає один об'єкт щодо іншого. Ця роль становить пізнавальну категорію (Сільдмє, 1987). Таким чином, внутрішню організацію мовленнєвої події в масмедійному політичному дискурсі найприродніше можна уявити як вербалізовану впорядкованість диференційованих поняттєвих елементів події, залученої в певний комунікативний простір. Спираючись на положення, сформульовані фахівцями в галузі лінгвістики, штучного інтелекту, когнітивістики, і аналіз власного мовного матеріалу, цими компонентами П. вважаємо такі ролі (у термінології І. Я. Сільдмє), як *агент, коагент, колаборант, бенефіціант, пацієнт, експерієнцер, місце, час, причина, мета, засіб, результат* (докладніше про це див.: (Філатенко, 2013)).

Так, *агент* (від лат. *Agentis* – діючий) здійснює певне коло дій із високим ступенем активності. Його активна діяльність спрямована на зміну, що трактується як відмінність між «станами світу». Такий агент може бути і індивідом, і консолідованою групою осіб. *«Ляшко уверенно побеждает в своем округе чуть ли не с самым высоким результатом на Черниговщине, а Радикальная партия хоть и не попадает в Парламент, но набирает в родных краях своего лидера больше десяти процентов»* (Подробиці, 23.07.2019) (Тут і далі зберігається стиль авторів дискурсивних практик). При цьому в низці випадків він не просто залучається до здійснення події, а є ініціатором останньої.

Або ж *контрагент*, що (слідом за Ч. Філмором) розуміємо як силу або середовище, що чинить опір, проти якого здійснюється дія (Пор. усталене лексичне значення, закріплене в тлумачних словниках: «особа чи установа, що бере на себе відомі зобов'язання за договором»). *«Є фракція «Свободи», є фракція «Батьківщини», сподіваюся, що фракція «Удар»... які будуть протистояти чин-*

ній владі» (Велика політика, 02.11.2014). «... *Партія регіонів і Комуністична партія України – це і є наші політичні вороги, з якими ми ніяких спільних голосувань мати не можемо*» (Велика політика, 14.12.2014). Зазначимо, що наявність контрагента є неодмінною умовою й атрибутом політичної діяльності як такої, адже політика – це боротьба двох і більше таборів, що протидіють.

Перераховані поняттєві компоненти відображають загальну структуру політичної П. як феномену дійсності, але не є вичерпними для опису внутрішньої організації мовленнєвої події. Потрапляючи у фокус уваги адресанта масмедійного політичного дискурсу, подія стає об'єктом пізнання, оскільки на неї спрямовується предметно-практична і пізнавальна діяльність суб'єкта, що беруть початок уже з моменту експлікації П. з повсякденності.

І. Я. Сільдмяє виокремив понад 20 ролей, що описують об'єкти: *ознаку, порядок, порівняння, міру* та ін. Як свідчать спостереження, для організації мовленнєвої події релевантною є роль ознаки. Вона становить той бік у явищі, за яким його можна впізнати або описати, який є його «знаком». Будь-які властивості, риси, стан об'єкта, що так чи інакше характеризують, виокремлюють його, допомагають розпізнати серед інших, становлять його ознаки (Шадрін, 2008), чим експлікують природу явищ, їх відмінності або подібності. Зважаючи на них, явища пізнаються, позначаються і описуються (Большой психологический словарь, 2003).

Кожному об'єкту притаманно безліч ознак, привласнення яких суб'єктивно і залежить від нього самого (Сільдмяє, 1987: 42). Класифікація останніх здійснюється за різними критеріями, відповідно до яких експлікуються їх різновиди. Суб'єктивність у виявленні ознак П. і наділення їх певним статусом призводить до того, що: а) одна і та ж подія різними суб'єктами наділяється різними ознаками; б) ознаки, що виокремлюються, різними суб'єктами класифікуються по-різному.

У внутрішній організації МП у масмедійному політичному дискурсі вважаємо можливим експлікувати такі ознаки, що вербалізуються.

Суттєві – несуттєві, які визначаються за критерієм значущості. Суттєві ознаки становлять суть об'єкта, що пізнається (Большой психологический словарь, 2003) (тут – політичної події), від них значно залежать усі інші її риси. Підкреслимо, що важливими, необхідними та такими, що уособлюють його природу, вони є на думку суб'єкта. Як суттєві й найважливіші ознаки однієї й тієї ж події соціально-політичного життя країни

адресанти масмедійного політичного дискурсу можуть називати не просто різні, а й діаметральні. В останньому випадку такі суб'єкти одне щодо одного, як правило, виступають у ролі контрагентів, тобто сили або середовища, що чинять опір, проти якого і спрямовується дія. Так, наприклад, у процесі вербальної репрезентації П. «засідання парламентської більшості поза стінами Верховної Ради» вона наділялася такими істотними ознаками. Із точки зору однієї сторони: «*С Конституцією в руках лідери опозиції доказували: альтернативное заседание незаконно, а принятые там решения не имеют юридической силы*» (Подробности, 04.04.2016.). Інша сторона вважала: «*Заседание большинства за пределами здания Верховной Рады тоже было легитимным*» (Подробности, 04.04.2016).

Ознаки «легітимність» / «нелегітимність» цієї події є, безумовно, суттєвими для опису і розуміння останньої. У цьому разі одна і та ж П. наділяється двома взаємовиключними ознаками. Це порушує закон логічної несуперечливості, відповідно до якого висловлювання і його заперечення не можуть бути одночасно істинними. Однак у масмедійному політичному дискурсі порушення згаданого закону є типовим, адже одна подія наділяється взаємовиключними ознаками. Ця поширена практика пояснюється як суб'єктивністю визначення ознак загалом, так і специфікою політичної діяльності, метою якої залишається боротьба за владу. У низці випадків ті чи інші суттєві ознаки події визначаються авторитетним «третейським суддею», який декларує свою незалежність і об'єктивність, наприклад: «*В июле прошлого года Европейский суд по правам человека признал арест Луценко незаконным*» (Подробности, 07.04.2013). Але навіть за таких умов альтернативний погляд на П. не припиняє свого існування, контрагенти і надалі схильні наділяти її протилежними якостями.

Зазначимо, що це положення видається справедливим не лише для однієї і тієї ж П., а і для низки подібних, на думку агентивних суб'єктів, подій, які отримують вербалізацію в просторі масмедіа: «*То, что господина Веревского принято решение отправить в суд для лишения мандата, – это нормально, это законно, нет никаких нарушений. А вот в отношении господина Власенко есть какое-то нарушение. Не видите? Двойная мораль и двойные стандарты*» (Подробности, 04.03.2016).

Несуттєвими ознаками П. вважаємо ті, що можуть належати чи не належати їй. Вони не становлять сутності останньої, проте характеризують

її, наприклад: «Помилование депутата называют *прогнозируемым*» (Подробности, 07.04.2016).

Одна і та ж ознака політичних подій може бути визначена як суттєва для одних П. і як другорядна – для інших. Так, наприклад, кількісна ознака в такому разі не становить суті П. «блокування трибуни»: «В пустом сессионном зале продолжают находиться **14** депутатов фракции «БЮТ». **Трое** депутатов фракции «БЮТ» разместились в президиуме. **Один** из них занял кресло, предназначенное для Президента Украины...» (Подробности, 25.05.2013).

Однак цей показник стає суттєвим для інших подій. Так, він експлікує сутність акції «Вставай, Україно!». Про такий його статус свідчить наявність альтернативних точок зору на кількість учасників П.: «Лидеры оппозиции, правда, без Виталия Кличко, сегодня в Житомире провели акцию

«Вставай, Украина». По оценкам оппозиционеров, в ней приняли участие от **пяти до десяти тысяч человек**. Данные милиции гораздо скромнее – **две тысячи**» (Подробности, 06.04.2013). Така розбіжність точок зору контрагентів підкреслює значущість кількісної ознаки для репрезентованої події, вона розкриває природу останньої, є необхідною для її існування.

Висновки. Таким чином, внутрішня організація мовленнєвої діяльності – це не лише вербалізована впорядкованість диференційованих поняттєвих елементів події як такої. Вона також містить роль, що описує об'єкти пізнання – роль ознаки. Значущість цього поняттєвого компонента в структурі мовленнєвої події важко переоцінити, оскільки його вербалізація є результатом осмислення П. реальної дійсності, що репрезентована в масмедійному політичному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов К. А. Телевизионные новости в массово-коммуникационном процессе : автореф. дис. ...д. социол. наук : 23.00.02. Кемерово, 2009. 37 с.
2. Арутюнова Н. Д. Предложение и производные от него значения. *Язык и мир человека*. Москва : Языки русской культуры, 1999. 896 с.
3. Большой психологический словарь / ред. коллег. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко та ін. Москва : ОЛМА-ПРЕСС, 2003. 673 с.
4. Вендлер З. Причинные отношения. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. 18. Логический анализ естественного языка. Москва : Прогресс, 1986. С. 264–276.
5. Витгенштейн Л. Логико-философский трактат. *Витгенштейн Л. Философские работы*. Москва : Гнозис, 1994. Ч. 1. С. 407–492
6. Демьянков В. З. «Событие» в семантике, прагматике и в координатах интерпретации текста. *Изв. АН СССР. Серия лит. и языка*. 1983. Т. 42. № 4. С. 320–329.
7. Леонтьев А. А. Психолингвистические особенности языка СМИ. *Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования*. Москва : Изд-во МГУ, 2003. С. 66–88.
8. Рогозина И. В. Коммуникативные модели СМИ как фрагменты картины мира. *Зарубежная и российская журналистика: трансформация картины мира и ее содержания*. Барнаул : АлтГТУ, 2003. С. 5–42.
9. Савчук В. Конверсия искусства. Санкт-Петербург : Петрополис, 2001. 288 с.
10. Сильдмэя И. Я. Знания (когитология) [Knowledge (cogitology)]. Таллин : «Ээсти раамат», 1987. 129 с.
11. Сморгунюв Л. В. Гуманитарные технологии и формирование политического события. *Гуманитарные технологии и политический процесс в России*. Санкт-Петербург, 2001. URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2006/728>.
12. Филатенко И. А. Понятие «событие»: философские основы интерпретации. *Молодой ученый*. Москва, 2012. № 4 (39). С. 212–216.
13. Филатенко И. А. Внутренняя организация речевого события в масмедийном политическом дискурсе. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2013. С. 342–350.
14. Шадрин Д. А. Логика: Конспект лекций. Москва : Эксмо. 2008. 159 с.

REFERENCES

1. Antonov K. A. Telezionnyye novosti v massovo-kommunikatsionnom protsesse [Television news in the mass communication process]: avtoref. dis. ...d. sotsiol. nauk: 23.00.02. Kemerovo, 2009. 37 s. [in Russian].
2. Arutyunova N. D. Predlozhenie i proizvodnyie ot nego znacheniya. [Sentence and its derived meanings]. *Yazyk i mir cheloveka*. M.: Yazyki russkoy kulturyi, 1999. 896 s. [in Russian].
3. Bolshoy psihologicheskii slovar [Big psychological dictionary] / red. koleg. B. G. Mescheryakova, V. P. Zinchenko ta In. M.: OLMA-PRESS, 2003. 673 s. [in Russian].
4. Vendler Z. Prichinnyie otnosheniya [Causal relationship]. *Novoe v zarubezhnoy lingvistike*. Vyip. 18. Logicheskii analiz estestvennogo yazyika. M.: Progress, 1986. S. 264–276. [in Russian].
5. Vitgenshteyn L. Logiko-filosofskiy traktat [Logical-philosophictreatiseal]. Vitgenshteyn L. Filosofskie raboty. M.: Gnozis, 1994 . Ch. 1. S. 407–492. [in Russian].
6. Demyankov V. Z. «Sobyitie» v semantike, pragmatike i v koordinatah interpretatsii teksta [«Event» in semantics, pragmatics and in the coordinates of text interpretation]. *Izv. AN SSSR. Seriya lit. i yazyika*. 1983. T. 42. №4. S. 320–329. [in Russian].

7. Leontev A. A. Psiholingvisticheskie osobennosti yazyika SMI [Psycholinguistic features of the language of mass-media]. *Yazyik SMI kak ob'ekt mezhdistsiplinarnogo issledovaniya*. M.: Izd-vo MGU, 2003. S. 66–88. [in Russian].
8. Rogozina I. V. Kommunikativnyie modeli SMI kak fragmentyi kartiny mira [Communicative media models as fragments of the picture of the world]. *Zarubezhnaya i rossiyskaya zhurnalistika: transformatsiya kartiny mira i ee sodержaniya*. Barnaul: AltGTU, 2003. S. 5–42. [in Russian].
9. Savchuk V. Konversiya iskusstva [Conversion of Art]. SPb.: Petropolis, 2001. 288 s. [in Russian].
10. Sildmyae I. Ya. Znaniya (kogitologiya) [Knowledge (cogitology)]. Tallin: «Eesti raamat», 1987. 129 s. [in Russian].
11. Smorgunov L. V. Gumanitarnyye tehnologii i formirovaniye politicheskogo sobyitiya [Humanitarian technologies and political event forming] [Elektronnyy resurs]. *Gumanitarnyye tehnologii i politicheskyy protsess v Rossii*. SPb., 2001. Rezhim dostupu: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2006/728>. 12. [in Russian].
12. Filatenko I. A. Ponyatie «sobyitie»: filosofskie osnovyi interpretatsii [The concept of "event": philosophical foundations of interpretation]. *Molodoy uchenyy*. M., 2012. №4 (39). S. 212–216. [in Russian].
13. Filatenko I. A. Vnutrennyaya organizatsiya rechevogo sobyitiya v massmediynom politicheskom diskurse [Internal organization of a speech event in political discourse of mass media]. *Movni i kontseptualni kartini svitu*. K.: VPTs «Kiyivskiy unIversitet», 2013. S. 342–350. [in Russian].
14. Shadrin D. A. Logika: Konspekt lektsiy [Logic: Lecture Notes]. Moskva: Eksmo. 2008. 159 s. [in Russian].